

za dworem pozwać. Starostowie *privatione officii*, inni iako *complices facti* mają być przez dekret Nasz skazani. Gdzieby też, który z osiadłych ludzi tego się ważył, żeby sam pokój pospolity i pakta turbował, także będzie winien za dworem odpowiadać *et secundum excessum* ma być od Nas osądzon; którą penę na takowym możemy aż *ad privationem colli extendere*. A takowe o swowoleństwie tym postanowienie nie dłużej ma trwać i mocy mieć, iedno do przyszłego sejm, a tylko na Woiewodztwa wyżej mianowane ściągać się ma. A dla wiary i pewności tego wszystkiego, pieczęć Nasza Koronna iest do tego listu przyciśniona.

Dan w Warszawie w poniedziałek przed Trzema Krolmi [3 I] na sejmie walnym koronnym, roku Bożego tysiąc pięćset ośmdziesiątego, panowania Naszego roku czwartego. Na własne Jego Królewskiej Miłości rozkazanie.

II. LITTERAE UNIVERSALES IN MAIOREM POLONIAM DE LIBERA NAVIGATIONE IN FLUVIO WARTA ALIISQUE [4 STYCZNIA 1580 R.]

Stefan etc. Wszem wobec i z osobna każdemu, komu to wiedzieć należy, oznaimujemy listem Naszym, iż gdy dla pewnych przyczyn na teraźniejszym sejmie warszawskim nie mogło przyiść do tego, aby iakie konstytucyje i postanowienia za wszech spólnym zezwoleniem spisać i wydać się były mogły, iednak będąc o to imieniem rycerstwa Ziem Wielgopolskich, Poznańskiego i Kaliskiego Woiewodztwa przez posły ich wszystkie proszeni, niżej opisane postanowienie około Warty rzeki, także Noteci i Gldzie za tych posłów zezwoleniem iednostainem uczyniliśmy i czynimy tym sposobem. Że acz i staremi statuty i poślednimi konstytucyjami¹ to iest utwierdzono, żeby wszystkie rzeki, które są *navigabiles*, do nawigacyjej były wolne, a na imię o rzekach Warcie, Noteci i Gldzie i o jej nawigacyjej iest dosyć statutów i konstytucyj, które nigdy do skutku swego przyść nie mogły, widząc My tedy tego wielką być potrzebę i pożytek Rzeczypospolitej, uchwalamy, aby ta rzeka do nawigacyjej od tych miejsc, skądby *navigabilis* być mogła, do nawigacyjej na dół i wzgórze była wolna. A ktoby gać albo młyn iaki na niej mieć chciał, wolno mu to *quidem*, ale takowy każdy powinien będzie przy takowym młynie albo gaci śłozy albo wrota dostateczne wgląb i wszecz dać zbudować, ktoremiby nawa wszelaka na dół i wzgórze bez wszelakiego impedimentu wynieść bezpiecznie mogła i takowe wrota powinien będzie każdy, skoroby nawa przyszła, wzgórze i na dół otworzyć, a nawie nic nie mieszkając ani tej zatrzymywać. A takowe śłozy albo wrota powinien będzie każdy zbudować na tej to rzece Warcie a *data praesentium ad decursum duorum annorum*. Czemu wszystkiemu ma się dosyć stać *sub poena centum marcarum, pro qua poena citatus aliquis ob non satisfactionem praemissorum, tenetur peremptorie respondere coram officio castrensi*. A iżby kiedy ta nawigacyja do skutku statecznego przyść mogła, naznaczyliśmy pewne osoby do Książęcia Iego Mości Kurfirsta Brandeburskiego, także do Ich Mości Książąt Pomorskich, którzy z Ich Mościami *de libera navigatione* Warty i wyżej omianowanych i Odry *per omnes ditiones* Ich Mości, *item de libera venditione frumentorum et aliarum mercium* wzgórze i na dół, *item de depositoriis ac teloneis* traktowali i postanowili. A iż te to rzeki mają w sobie zawad nie mały, postanowiliśmy pewne osoby dwie do wyprawienia i rumowania tych rzek, od Pyzdr prawie począwszy aż do Poznania, albo do granic albo dotąd, pokiby iedno rumowania potrzebowała. Na której rzeki rumowanie albo uprzątnienie postanowiliśmy za tych wszystkich Woiewodztwa Poznańskiego i Kaliskiego posłów iednostainem, *nemine eorum repugnante* zezwoleniem podatek po trzy grosze z włoki albo łanu na Woiewodztwo Poznańskie i Kaliskie, który wybieran być ma przy pospolitym podatku i przez tegoż poborcę, który podatek pospolity wybierać będzie. Ten podatek, gdy będzie wybran, ma być zniesion

¹ Por. statuty piotrkowskie 1496 r., *Vol. Const.*, t. I, vol. I, nr II, p. [43], s. 69: *De liberis navigationibus et fluminibus ex nomine liberis, oraz p. [44] i [45]. Normy te ponawiane były na sejmie piotrkowskim 1510 r., ibidem nr XIX, p. I, 11, s. 225, na sejmie toruńskim 1519 r., ibidem, nr XXVIII, I, p. I, s. 327, oraz na sejmie krakowskim 1531—1532 r., ibidem t. I, vol. 2, XLI, p. I, s. 97.*

wszytek na ratusz poznański i tam potem przez pewne osoby ma być oddań do ręki iegomości pana generała wielgopolskiego², który za te pieniądze podiał się rzemieśników dostać i tę rzekę Wartę wedle potrzeby do nawigacyjnej wyrumować. A ieśliby więc temi pieniędzmi, które się z takiego podatku dostaną, temu dosyć nie mógł uczynić, tedy na potym o więcej pieniądzech obmyślać i stanowić z tych dwu Woiewodztw będziemy. Które to takowe postanowienie i [u]chwałę do wiadomości wszech onych ziem obywatelów i komuby to iedno należało, przywodzimy, i aby od każdego całe zachowana i we wszystkim dzierzana była, znaiduiemy. A na świadectwo i wiarę tego pewniejszą pieczęć tu przyciśnioną iest. **Datum** w Warszawie czwartego dnia miesiąca stycznia roku Pańskiego tysiąc pięćset ośmdziesiątego, panowania Naszego roku czwartego. **Stephaniis Rex subscripsit.**

III. LITTERAE UNIVERSALES DE QUARTA PRO HAC VICE TANTUM IMPETRATA PROPTER BELLI NECESSITATEM [12 STYCZNIA 1580 R.]

Stefan etc. Wszem wobec i każdemu z osobna, do których wiadomości przychodzić to będzie, oznaimuiemy, iż rady Nasze koronne, także i wszyscy inni dzierzawcy dóbr Naszych tu na tym sejmie będący, gdyż wszyscy starostowie i dzierzawcy Naszy byli od Nas przed sejmem obwieszczeni, uważywszy u siebie tak gwałtowną wielką potrzebę Naszą i Rzeczypospolitej, pozwolili Nam z chęci i miłości swej przeciw Rzeczypospolitej nie z powinności, przykładając się do tej potrzeby tak gwałtownej wojny z Moskiewskim, kwartę taką, jaką każdy z nich przedtym oddawać i płacić iest powinien z tych wszystkich dóbr, które są przez rewizory i lustratory rewidowane, **nullis penitus exceptis**, takowąż drugą kwartę oddać i płacić na świętki blisko przyszele w Rawie do rąk samego pana podskarbiego koronnego i za iego własnymi kwity pozwolili, tak żeby ta druga kwarta przez każdego z nich, **nemine excepto** oddana i zapłacona **pro hac una vice** była. A gdzie są iakie arendy, tedy tym sposobem, iako iest w konstytucyjnej **anni** 1567 deklarowano¹, maią i będą powinni wszyscy do tej potrzeby Rzeczypospolitej przyłożyć się pod winą duple, którą oni na się dobrowolnie **pro hac vice tantum** włożyli, o co instygator czynić będzie miał, zostaiąc mocnie przy dożywotnich prawiech swoich i opowiedaiąc się w tymże; na to **pro hac una vice tantum salvis iuribus** pozwalaią. A tak aby kto z starostw i dzierzawiec dóbr Naszych wszelakich niewiadomością potym się nie wymawiał, ten uniwersał Nasz do wszech woiewodztw i starostw sądowych odsyłamy, zlecaiąc i rozkazuiąc, aby go obwołać i do wiadomości wszem przywieść dali. Znak dla łaski Naszej i powinności swej nie czyniąc. Dan na sejmie walnym w Warszawie dnia dwunastego stycznia roku Bożego tysiąc pięćset ośmdziesiątego, panowania Naszego roku czwartego. Za własnem Króla lego Miłości rozkazaniem.

² Był nim wówczas Wojciech Czarnekowski herbu Nałęcz, kasztelan santocki.

¹ Por. wyżej nr LXX, p. I.